

บทที่ 2

วรรณกรรมปริทัศน์ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 วรรณกรรมปริทัศน์

อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยอย่างมาก ตลอดจนเป็นอุตสาหกรรมที่มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า 30 ปี ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย ที่ผ่านมามีผลงานการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นจำนวนมากและค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 2 ประเภทที่สำคัญ คือ

1. ผลงานศึกษาวิจัยอุตสาหกรรมสิ่งทอในมิติทางด้านการค้าเป็นการนำเข้า-ส่งออก ตลอดจนความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย เนื่องจากในยุคแรกของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย (ก่อนปี พ.ศ. 2514) สิ่งทอไทยยังไม่มี การส่งออกเกิดขึ้น ดังนั้นการศึกษาความสามารถในการแข่งขันของสิ่งทอไทยจึงยังไม่มีมากนัก โดยที่ผลงานการศึกษาในยุคเริ่มต้นของ Praipal Koomsup (1973) ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมกับการคุ้มครอง อุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทยโดยพิจารณาจากอัตราการคุ้มครองที่แท้จริง (Effective Rates of Protection) ภายในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า อุตสาหกรรมสิ่งทอเป็น อุตสาหกรรมที่ได้รับการคุ้มครองสูงที่สุดจากรัฐ นับตั้งแต่เริ่มมีการประกาศใช้นโยบายส่งเสริม การลงทุนและนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า ในขณะที่งานศึกษาของ Sunthorn Thamruanglerd (1980) เป็นการประมาณการอุปสงค์ของผลิตภัณฑ์สิ่งทอโดยเฉพาะ ผลิตภัณฑ์เส้นใยและผ้าผืนของไทย จนกระทั่งอุตสาหกรรมสิ่งทอเริ่มเข้าสู่ยุคของการส่งเสริม อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก จึงเริ่มปรากฏงานศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพในการแข่งขันในเวทีการค้า สิ่งทอระหว่างประเทศ อาทิเช่น Narongchai Akrasanee (1980) ศึกษาความสามารถในการ แข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอ โดยพิจารณาจากความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบภายใต้ความ บิดเบือน (Comparative Advantage Under Distortion) ซึ่งมีการนำปัจจัยที่มีกระทบต่อต้นทุน การผลิตและการจัดสรรปัจจัยการผลิตเข้ามาร่วมพิจารณาในแบบจำลองด้วย นอกจากนี้ งาน วิจัยดังกล่าวยังได้มีการศึกษาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอด้วยวิธีการ ต่างๆด้วย เช่น การศึกษาสัดส่วนของปัจจัยการผลิต (ทุน-แรงงาน) ที่ใช้ในการผลิตสินค้าแต่ละ ชนิด (Factor Proportion) หรือการศึกษาต้นทุนการใช้ทรัพยากรภายในประเทศ (Domestic

Resource Cost) หรือการศึกษาอัตราการคุ้มครองที่แท้จริง เป็นต้น ผลการศึกษาดังกล่าวพบว่า อุตสาหกรรมสิ่งทอเกี่ยวกับเส้นใยประดิษฐ์ ด้ายจากใยประดิษฐ์ และผ้าจากใยประดิษฐ์ เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีรายได้เปรียบสัมพัทธ์ ในขณะที่สิ่งทอจากฝ้าย เช่น ใยฝ้าย ด้ายจากฝ้าย และผ้าฝ้าย เป็นต้น เป็นอุตสาหกรรมสิ่งทอที่ไทยมีความได้เปรียบสัมพัทธ์ ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการศึกษาในทำนองเดียวกันปรากฏขึ้นเป็นจำนวนมากและได้ข้อสรุปที่ไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก ดังที่ปรากฏในงานของ Sornman Pornsawan (1981) ปัจจุบันการศึกษาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ “ดัชนีการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ” หรือ RCA (Revealed Comparative Advantage) ซึ่งเป็นการพิจารณาสัดส่วนของสินค้าออกชนิดหนึ่งของประเทศหนึ่งๆ เทียบกับสัดส่วนเฉลี่ยของสินค้านั้นในตลาดโลก เพื่อดูความได้เปรียบในสินค้านั้น (Maule, 1995 : 9) จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (1992) ซึ่งได้คำนวณ RCA ของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกรวมทั้งประเทศไทย ในปี 1970 1980 และ 1990 โดยแบ่งเป็น 24 กลุ่มอุตสาหกรรม พบว่า ในปี 1970 สินค้าที่มีความได้เปรียบอย่างมากของไทยคือ วัตถุดิบการเกษตร และสินค้าเกษตรกรรมแปรรูปอย่างง่าย เป็นต้น ในขณะที่สินค้าสิ่งทอไทยไม่จัดอยู่ในกลุ่มสินค้าที่มีความได้เปรียบ แต่ในปี 1980 และ 1990 สินค้าสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูปของไทยเป็นสินค้าที่มีความได้เปรียบสูงขึ้นมาก ในขณะที่สินค้าเกษตรของไทยกลับมีความได้เปรียบลดลง ทั้งนี้ จากการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2537) เกี่ยวกับช่องทางและโอกาสเพื่อการส่งออกและผลกระทบจากการมีเขตการค้าเสรีอาเซียน ซึ่งมีการคำนวณค่าดัชนีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ปรากฏ หรือ RCA พบว่า ในกลุ่มรายการสินค้าที่มีความสำคัญในตลาดอาเซียนสูงและมีการขยายตัวเร็ว ประเทศไทยมีศักยภาพในการส่งออกไปยังตลาดอาเซียนสูงสุด ในกลุ่มสินค้าไทยที่มี RCA เพิ่มขึ้นในระยะเวลาปี 2531 ถึงปี 2534 มีสินค้าจำพวกสิ่งทอรวมอยู่ด้วย คือ ผ้ากึ่งสังเคราะห์และด้ายใยสังเคราะห์ ในขณะที่อินโดนีเซียมีความได้เปรียบในการผลิตสิ่งทอประเภทผ้าจากใยสังเคราะห์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว สินค้าสิ่งทอของไทยยังคงมีความได้เปรียบอยู่ถึงแม้จะมีคู่แข่งสำคัญ คือ อินโดนีเซีย ซึ่งจากผลการศึกษาของ Andrew Maule (1995) ซึ่งทำการศึกษา RCA ของกลุ่มประเทศอาเซียนในปี 1991 และ 1992 ได้ข้อสรุปที่ไม่แตกต่างจากการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย ซึ่งพบว่าในกลุ่มประเทศอาเซียนรวมทั้งจีนและเกาหลีใต้ สินค้าสิ่งทอไทยโดยรวมยังคงมีความได้เปรียบอยู่

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาอุตสาหกรรมสิ่งทอที่กล่าวมาข้างต้น มีเพียงส่วนน้อยที่กล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอ โดย

เฉพาะงานวิจัยในยุคแรกมีปรากฏอยู่ไม่มากนัก อาทิ Ippei Yamazawa (1982) ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับการฟื้นตัวของอุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศพัฒนา โดยให้รายละเอียดที่สำคัญเกี่ยวกับกระบวนการไล่ตามการพัฒนา (catching-up process) ในอุตสาหกรรมสิ่งทอของประเทศที่กำลังพัฒนาว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอของประเทศพัฒนาต้องเผชิญกับภาวะชบเซา โดยเฉพาะในการได้เปรียบด้านค่าจ้างแรงงานและกระบวนการเรียนรู้เทคโนโลยีของประเทศกำลังพัฒนา นับเป็นงานวิจัยในยุคแรก ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในอุตสาหกรรมสิ่งทอซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบ 2 ประการในอุตสาหกรรมสิ่งทอ คือ (1) ทำให้สินค้ามีความหลากหลายและมีคุณภาพดีขึ้น (2) ช่วยประหยัดแรงงานในกระบวนการผลิต นอกจากนี้ Yamazawa ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของรัฐที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายส่งเสริมและให้การช่วยเหลือจนทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศพัฒนาฟื้นตัวและสามารถกลับมาแข่งขันในอุตสาหกรรมสิ่งทอระหว่างประเทศได้อีกครั้ง ในขณะที่ยานวิจัยของ Mingsan Santikarn (1981) เกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากประเทศพัฒนาแล้วสู่ประเทศกำลังพัฒนา กรณีศึกษาคือ อุตสาหกรรมสิ่งทอไทย งานวิจัยดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยมีการพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าและนโยบายส่งเสริมการลงทุนของไทย ประกอบกับในประเทศพัฒนาเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงาน ทำให้มีการไหลเข้ามาของทุนต่างชาติเพื่อลงทุนในอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการนำเข้าเทคโนโลยีแบบสำเร็จรูปจากประเทศดังกล่าว ทำให้การผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอขยายตัวมากขึ้น แต่ภายใต้กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีดังกล่าวก่อให้เกิดการจ้างงานไม่มากนัก และขาดการให้ความสำคัญในการพัฒนาความสามารถของแรงงาน ดังนั้นกระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมสิ่งทอนอกจากจะต้องพึ่งเทคโนโลยีจากต่างประเทศแล้ว ยังต้องพึ่งพาบุคลากรจากต่างประเทศด้วยเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดเทคโนโลยีในอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นเพียงการเคลื่อนย้ายเครื่องจักรมากกว่าการถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยี ซึ่งสามารถพบข้อสรุปแบบเดียวกันในงานศึกษาของ กาญจนา พรหมสุรินทร์ (2530) สำหรับงานวิจัยของ สุภัช สุภชลาศัย (2535) ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของนโยบายรัฐที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย โดยชี้ให้เห็นว่า อุตสาหกรรมในยุคแรกไม่ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมจากรัฐ จนกระทั่งประเทศไทยเริ่มมีคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน อุตสาหกรรมสิ่งทอจึงได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นทางการเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น และสามารถพัฒนาสู่การเป็นอุตสาหกรรมแนวหน้าของประเทศ แต่อย่างไรก็ตามจากนโยบายของรัฐที่มีการส่งเสริมที่ไม่สมดุลในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในด้านกระบวนการผลิตและผลผลิต ก่อให้เกิด

โครงสร้างที่ไม่สมดุลในโครงสร้างของอุตสาหกรรมสิ่งทอ โดยที่สามารถพบข้อสรุปแบบเดียวกันในงานศึกษาของ พงษ์ศักดิ์ อัสสกุล (2533) นอกจากนี้ งานศึกษาวิจัยในยุคหลังๆ จะกล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การกีดกันทางการค้าและข้อตกลงระหว่างประเทศ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ อาทิ การศึกษาของ สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์ (2528) ซึ่งศึกษาถึงผลกระทบของเงินกินส์บิลด์ต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย ในขณะที่ อรุณช โอสถานนท์ (2529) สมบูรณ์ ศิริประชัย (2531) และ พงษ์ศักดิ์ อัสสกุล (อ้างแล้ว) แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของข้อตกลงการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศหรือ MFA (Multi-Fibre Agreement) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามกีดกันทางการค้าสิ่งทอของประเทศพัฒนาที่มีต่อประเทศที่สาม โดยเฉพาะเมื่อ MFA สิ้นสุดลงและมีการบังคับใช้ข้อตกลงใหม่ภายใต้องค์การระหว่างประเทศ คือ แกดตต์ (General Agreement on Trade and Tariff) ซึ่งมีผลก่อให้เกิดสภาพการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นในตลาดการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ จึงเป็นผลสืบเนื่องให้งานศึกษาวิจัยในปัจจุบันให้ความสำคัญกับปัจจัยดังกล่าวมากขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับตัวของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน

2. ผลงานศึกษาวิจัยอุตสาหกรรมสิ่งทอที่เน้นการศึกษาพัฒนาการของอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยเน้นบทบาทสำคัญของกลุ่มทุนและรัฐเป็นสำคัญ การศึกษาของ Suehiro Akira (1982) และ (1989) แสดงให้เห็นความสำคัญของรัฐ กลุ่มทุนในประเทศ กลุ่มทุนต่างชาติ โดยเฉพาะกลุ่มทุนต่างชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทยในแนวคิดของ Akira ที่พยายามแสดงให้เห็นว่า ระบบการร่วมทุนมีผลต่อการเจริญเติบโตขยายกิจการของทุนในประเทศ ทั้งนี้การร่วมทุนมักจะอาศัยนักลงทุนต่างชาติเป็นหลัก ซึ่งในอุตสาหกรรมสิ่งทอได้ใช้การร่วมทุนเป็นการจูงใจนักลงทุนต่างชาติ โดยเฉพาะกลุ่มบริษัทข้ามชาติญี่ปุ่นที่ต้องการขยายเครือข่ายสินค้าของตนเอง หรือลดความยุ่งยากต่างๆ ในการลงทุนข้ามชาติ ในหลายกรณีการดำเนินกิจการจะตกอยู่ภายใต้การควบคุมของทุนต่างชาติ ผู้ร่วมทุนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเพียงการจัดการที่ดิน วัตถุดิบและระบบการกระจายสินค้าเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทุนในประเทศมีลักษณะเป็นทุนพึ่งพา (dependent capitalist) หรือทุนนายหน้า (compradore capitalist) แต่อย่างไรก็ตาม การเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมสิ่งทอประเทศก็ตั้งอยู่ภายใต้ขีดจำกัดความสามารถทางเทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายทุน ซึ่งเป็นผลมาจากระบบการร่วมทุนนั่นเอง ในทางตรงข้าม การศึกษาของ Doner and Ramsay (1993) กลับได้ข้อสรุปที่น่าสนใจว่า แม้ทุนต่างชาติจะมีความสำคัญต่อการเติบโตของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย แต่ก็เพียงระยะแรกเท่านั้น โดยที่กลุ่มทุนอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยจะใช้การร่วมทุนเพื่อการรวมทุน (capital centralization) ของกลุ่มอุตสาหกรรมไทยโดยอาศัยประโยชน์จาก

กระบวนการผลิตและเทคโนโลยีจากผู้ร่วมทุนต่างชาติ นอกจากนี้ผลการศึกษาของ Kevin Hewison (1989) ได้นำเสนอข้อสรุปที่คล้ายคลึงกับ Doner and Ramsay แต่แสดงให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของรัฐในการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ ศุภิช ศุภชลาศัย (2535)

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาข้างต้นทั้งหมดที่ได้กล่าวมานั้นมิได้ให้ความสำคัญต่อกลุ่มผู้ใช้แรงงานหรือสหภาพแรงงานสิ่งทอ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ เพราะแรงงานมีส่วนสำคัญในกระบวนการผลิต เนื่องจากอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประเภทใช้แรงงานเข้มข้น (Yamazawa, อ้างแล้ว) ในงานของ Vichai Thosuwanchinda (1976) สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต่อค่าจ้างขั้นต่ำและการเคลื่อนไหวของสหภาพแรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอ และ Apichart Satiniramai (1992) กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการก่อตัวของสหภาพแรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอ แต่มิได้ศึกษาเจาะลึกถึงบทบาทของสหภาพกับการพิทักษ์ผลประโยชน์หรือการเคลื่อนไหวเรียกร้องผลประโยชน์ของสมาชิก ในขณะที่งานศึกษาของ นงเยาว์ เนาวรัตน์ (2530) แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบการควบคุมแรงงานแต่ละชนิดของนายจ้างที่กระทบต่อการพัฒนาศักยภาพของสหภาพแรงงาน ข้อสรุปที่สำคัญจากการศึกษาของนงเยาว์ได้แก่ การแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของระบบควบคุมแรงงานซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนคือ การใช้ความรุนแรง (coercion) และการให้ความยินยอมเห็นชอบ (consent) โดยที่นายจ้างนำรูปแบบการควบคุมที่ใช้ความรุนแรงมาใช้ลดเงื่อนไขการรวมกลุ่มของคนงานหลังจากที่คนงานมีสหภาพแรงงาน นอกจากนี้ผลการศึกษาของ นาลินี ศรีกสิกุล (2536) ในเรื่องการมีส่วนร่วมของลูกจ้างในสถานประกอบการ โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาหารือและคำแนะนำ การมีส่วนร่วมในการร่วมตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมในการทำการตัดสินใจ พบว่าลูกจ้างในสถานประกอบการสิ่งทอมีส่วนร่วมในทั้ง 4 ระดับ ก่อนข้างน้อย และเมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมใน 4 ระดับด้วยกัน ลูกจ้างจะมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการรับข้อมูลข่าวสารมากที่สุด ในขณะที่การมีส่วนร่วมในระดับอื่น ๆ เกิดขึ้นน้อยมาก

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณางานศึกษาและวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาในข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาอุตสาหกรรมสิ่งทอแบบแยกส่วน ทั้งนี้ งานศึกษาและวิจัยในกลุ่มแรกที่เน้นมิติทางด้านการค้าและขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสิ่งทอในตลาดโลก โดยมุ่งพิจารณาเฉพาะต้นทุนการผลิต คุณภาพของสินค้า ตลอดจนมาตรการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกีดกันทางการค้า ซึ่งมีผลต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมสิ่งทอเท่านั้น โดยมีการ

พิจารณาถึงปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีการผลิตน้อยมาก ซึ่งปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านเทคโนโลยีซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อต้นทุนการผลิตและขีดความสามารถในการแข่งขัน ทั้งทางด้านราคาและคุณภาพของสินค้าส่งออก ในขณะที่งานศึกษาและวิจัยในกลุ่มที่สอง ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของรัฐ กลุ่มทุน และแรงงาน แต่ก็เป็นการศึกษาแบบแยกส่วน โดยที่ไม่ปรากฏว่ามีงานศึกษาวิจัยใดที่มีการพิจารณาบทบาทของทั้ง 3 กลุ่มควบคู่กัน ดังนั้น การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงนำแนวความคิดใหม่มาใช้ในการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นไปอย่างครอบคลุมกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย โดยที่มีการพิจารณาถึงกระบวนการผลิตในมิติของเทคโนโลยีเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาด้วย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีในการอธิบายพัฒนาการและวิกฤตการณ์ในอุตสาหกรรมสิ่งทอที่ผ่านมา กล่าวโดยสรุปสามารถจำแนกได้ต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการค้าระหว่างประเทศ ได้แก่

1.1. รูปแบบที่พิจารณาทางด้านอุปทานปัจจัยการผลิต หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ทฤษฎีความได้เปรียบสัมพัทธ์ (Comparative Advantage) ตามหลักของการได้เปรียบสัมพัทธ์ การค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้นเนื่องจากประเทศต่าง ๆ ผลิตสินค้าได้ในจำนวนไม่เท่ากันด้วยปัจจัยการผลิตที่เท่ากัน หรือการที่ประเทศต่าง ๆ ผลิตสินค้าอย่างเดียวกันจำนวนเท่ากันด้วยปัจจัยการผลิตจำนวนต่างกันหรือต้นทุนไม่เท่ากัน (comparative cost) ทั้งนี้เพราะปัจจัยการผลิตของแต่ละประเทศมีประสิทธิภาพในการผลิตเชิงสัมพัทธ์ (relative productivity) ไม่เท่ากัน ประเทศที่สามารถผลิตสินค้าชนิดหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพสูงด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ประเทศนั้นจะเป็นผู้ผลิตและส่งสินค้าดังกล่าวเป็นสินค้าออก อย่างไรก็ตาม รูปแบบของความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี สัดส่วนของปัจจัยการผลิตและรสนิยม และแนวความคิดนี้มักจะกำหนดให้อุปทานของปัจจัยการผลิต และผลตอบแทนต่อขนาดในด้านเทคโนโลยีที่สินค้าที่เข้าข่ายแนวนี้มักจะเป็นสินค้าพื้นฐานๆ สามารถใช้ทดแทนกันได้ง่าย ตัวอย่างที่สำคัญของทฤษฎีนี้ได้แก่

ทฤษฎีของริคาโด (Ricardo) สำนักคลาสสิก เป็นทฤษฎีที่ง่ายและไม่ได้มีกลไกซับซ้อน อธิบายถึงปริมาณสินค้าที่ผลิตได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตเพียงชนิดเดียว ก็คือ แรงงาน การที่มีถึง 2 ประเทศผลิตสินค้าชนิดเดียวกันนั้นประเทศใดประเทศหนึ่งควรจะเป็นผู้ผลิตและ

ส่งออก จะพิจารณาจากประสิทธิภาพของการผลิตว่า ประเทศใดมีประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานสูงกว่า ประเทศนั้นควรเป็นผู้ผลิตและส่งออก

ข้อจำกัดทฤษฎีนี้ คือ เป็นการวิเคราะห์ที่กำหนดให้กระบวนการผลิตมีเทคนิคการผลิตแบบคงที่ วิทยาการไม่มีบทบาทในการกำหนดผลิตผล แต่จะขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญของแรงงานที่ ทำให้เกิดความแตกต่างในบรรดาสินค้าที่ผลิต

ทฤษฎีของเฮกเซอร์-โอลิน (Heckscher-Ohlin) สำนักนีโอคลาสสิก ลักษณะการอธิบายจะแตกต่างไปจากทฤษฎีของริคาโด กล่าวคือ ประเทศมีปัจจัยการผลิต 2 อย่าง ได้แก่ ปัจจัยทุนและแรงงาน โดยพิจารณาว่า ประเทศใดจะผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานมากกว่าทุน โดยเปรียบเทียบ (Labour-Intensive) หรือจะผลิตสินค้าที่ใช้ทุนมากกว่าแรงงานโดยเปรียบเทียบ (Capital-Intensive)

ทฤษฎีนี้มีข้อจำกัด คือ สมมติให้ระดับวิทยาการใน 2 ประเทศคู่ค้าเหมือนกัน และเทคนิคการผลิตเป็นที่รู้จักกันในเชิงสินค้าสาธารณะ (public goods) ทั้งสองประเทศต่างรู้กรรมวิธีการผลิตเหมือนกัน ข้อแตกต่างอยู่ที่ความสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต

1.2. รูปแบบที่พิจารณาด้านเทคนิควิทยาการเป็นตัวนำการค้า กล่าวคือ ประเทศที่ก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเป็นผู้ผลิตและจำหน่ายสินค้าไปยังต่างประเทศในราคาแพงมากในระยะแรกแต่เมื่อเกิดการลอกเลียนแบบจะทำให้ราคาลดลง และประเทศผู้นำในช่วงแรกจะกลายเป็นผู้สูญเสียตลาดให้แก่กลุ่มคู่แข่งใหม่ และอาจจะต้องกลายเป็นผู้นำเข้าในท้ายที่สุด เช่น ทฤษฎีวิวัฏจักรสินค้า (Product Cycle) ของเวอร์นอน (Vernon)

ทฤษฎีวิวัฏจักรสินค้า มีลักษณะแตกต่างไปจากทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น คือ ไม่ได้นำเอาปัจจัยการผลิต เช่น ทุนกับแรงงาน มาประกอบการพิจารณา ตัวกำหนดทิศทางการค้า คือ วิทยาการแนวใหม่ในการผลิตสินค้า ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีวิวัฏจักรของซุมปีเตอร์ที่ชี้ว่า ผลกำไรและการเติบโตของระบบเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการณ์ค้นคว้าและวิจัย เมื่อมีวิวัฒนาการสมัยใหม่เกิดขึ้นจะมีการจำเริญเติบโตในระบบเศรษฐกิจนั้น เวอร์นอนได้วิเคราะห์คูทิศทางการค้าในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่า ประเทศที่มีประดิษฐ์กรรมวิธีใหม่ในการผลิตสินค้าหรือค้นพบสินค้าใหม่จะเป็นผู้ส่งออกก่อนประเทศอื่น และจะไม่มี การลอกเลียนแบบสินค้าใหม่ได้ เพราะมีสิทธิบัตร (Patent) จำกัดการผลิตสินค้าอยู่ การมีสิทธิบัตรเป็นการจำกัดการใช้ความรู้ทางการผลิตเชิงพาณิชย์ เสมือนผู้ผลิตรายแรกของโลกเป็นผู้ผูกขาดความรู้และสินค้า หรือความรู้ในการผลิตสินค้าไม่ใช่สินค้าสาธารณะแต่เป็นสินค้าส่วนบุคคล (Private goods) ทำให้ผู้ผูกขาดสามารถเข้าสู่ตลาดต่างประเทศได้ง่ายขึ้น กำไรที่ได้รับจากการผลิตจึงใจให้มีการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกมากขึ้น ต่อมาประเทศอื่น ๆ จะเริ่มเรียนรู้เทคโนโลยี

และมีการเลียนแบบการผลิตสินค้าชนิดนั้น จนประเทศที่เป็นเจ้าของสิทธิบัตรเดิมต้องพิจารณาถึงการผลิตสินค้าชนิดใหม่และใช้ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้าชนิดใหม่ต่อไป ทั้งนี้ เวอร์นอนเสนอว่า ประเทศหนึ่งอาจมีความได้เปรียบทางเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าบางอย่างในเวลาหนึ่ง เพราะการใช้ปัจจัยการผลิตเปลี่ยนแปลงตลอดวัฏจักรของการผลิตเริ่มในขั้นการผลิตใหม่ การผลิตต้องการแรงงานที่มีทักษะสูงในการพัฒนาและปรับปรุงผลผลิตดังกล่าว เมื่อผลผลิตกำลังเจริญเติบโต ค่าใช้จ่ายทางการตลาดและทุนเป็นปัจจัยที่สำคัญ ในขั้นผลผลิตเจริญเต็มที่นั้นการใช้เทคโนโลยีจะคงที่และผลผลิตจะเป็นที่รู้จักของผู้บริโภคทั่วไป ทำให้เกิดการผลิตสินค้าดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ในช่วงที่ผลผลิตอยู่ในขั้นกำลังเจริญเติบโตจนกระทั่งอยู่ในช่วงผลผลิตขยายตัวเต็มที่ ความได้เปรียบสัมพัทธ์อาจจะเคลื่อนจากประเทศที่มีแรงงานทักษะ (skilled labour) จำนวนมากไปสู่ประเทศที่มีแรงงานทักษะน้อย

ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานแฝงอยู่ 3 ข้อ ได้แก่ 1) ความต้องการสินค้าภายในประเทศที่นำเข้ามีมากพอจะกระตุ้นให้เกิดการผลิตได้ในราคาต่ำพอจะให้เกิดต้นทุนที่ประเทศผู้ซื้อแข่งขันในตลาดได้ 2) ในการผลิตสินค้าใหม่มีการโอนความรู้ (Technology Transfer) 3) การผลิตจะเริ่มเข้าสู่ขนาดประหยัด (Scale Economies) โดยไม่ต้องพิจารณาว่าจะใช้แรงงานไร้ฝีมือหรือแรงงานมีฝีมือเพียงใด

1.3 แนวทางที่สาม เน้นเรื่องรสนิยมและอุปสงค์เป็นหลักสำคัญ กล่าวคือ เห็นว่าการที่ประเทศหนึ่งจะซื้อสินค้าจากอีกประเทศหนึ่ง เป็นเพราะสินค้านั้นมีคุณสมบัติถูกใจหรือถูกรสนิยม ไม่ได้ซื้อเพราะราคาถูก สินค้าที่เข้าข่ายนี้มักจะเป็นสินค้าคุณภาพ ประเทศผู้ส่งออกจะต้องมีความสามารถในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง (Capability for High Quality) ความสามารถในการรับการเปลี่ยนแปลงสินค้าและสไตล์ ความสามารถในการพัฒนาสินค้าใหม่และความสามารถเข้าใจถึงความต้องการของลูกค้า

2. ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory) เป็นกรอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวของทุนนิยมในประเทศรอบนอกกับการขยายตัวของทุนนิยมโลก อธิบายถึงปัญหาความด้อยพัฒนาของประเทศโลกที่สาม โดยพิจารณาว่าปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้วกับประเทศโลกที่สาม การพึ่งพาในประเทศด้อยพัฒนาสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ประเทศตะวันตกก่อให้เกิดการขูดรีดประเทศรอบนอก มีการขยายการผลิตแบบทุนนิยมไปสู่ประเทศบริวาร แต่การพัฒนาทุนนิยมในประเทศบริวารจะมีลักษณะที่แตกต่างจากประเทศศูนย์กลาง เพราะการพัฒนาทุนนิยมในประเทศบริวาร เกิดจากแรงผลักดันจากภายนอก ต้องอาศัยทุนและเทคโนโลยีจากประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว ทั้งนี้ การขยายตัวของ

เศรษฐกิจทุนนิยม ก็คือ การขยายขนาดเงินทุน การสะสมทุนจะไม่สามารถทำได้ถ้าปราศจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าประเภททุนจำนวนมาก อีกทั้งยังต้องการการสนับสนุนทางการเงินผ่านระบบธนาคารที่เข้มแข็ง ซึ่งระบบเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนามักจะพึ่งพายุ่กับระบบเศรษฐกิจของประเทศที่เหนือกว่า

ลักษณะการพึ่งพาตามทฤษฎีนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การพึ่งพาทางการค้า (2) การพึ่งพาทางการเงินและอุตสาหกรรม และ (3) การพึ่งพาทางเทคโนโลยี การพึ่งพาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดข้อจำกัดในการพัฒนาของประเทศบริวาร กล่าวคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศบริวารนั้น ภาคการส่งออกจะมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เป็นหนทางในการหาเงินตราต่างประเทศเพื่อนำไปใช้จ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิตที่จำเป็น อาทิ สินค้าทุน เป็นต้น ดังนั้น การให้ความสำคัญแก่ภาคการส่งออกจะสนองต่อความต้องการของตลาดภายนอก ขาดความเชื่อมโยงกับภาคการผลิตอื่นๆ ภายในประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศบริวารต้องพึ่งพาแหล่งทุนภายนอกเนื่องจากราคาสินค้าพื้นฐานมีแนวโน้มต่ำลง ในขณะที่ราคาสินค้าอุตสาหกรรมมีแนวโน้มสูงขึ้น นำไปสู่ภาวะขาดดุลการเงินและกระทบต่ออัตราแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศจึงถูกควบคุมจากทุนต่างชาติ การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศบริวารต้องพึ่งพาเทคโนโลยี ซึ่งถูกผูกขาดโดยประเทศศูนย์กลางเทคโนโลยีเหล่านั้นเป็นการผลิตซึ่งเน้นการใช้ทุน มีการใช้แรงงานอย่างจำกัด ขาดความสอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศพึ่งพาที่มีแรงงานจำนวนมาก อัตราค่าจ้างอยู่ในระดับต่ำ ทำให้การพัฒนาลาดภายในมีขีดจำกัด แม้ว่าในระยะหลังประเทศศูนย์กลางหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมสาขาใหม่ เช่น การค้นคว้าด้านอวกาศ พลังงานนิวเคลียร์ เป็นต้น ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายอุตสาหกรรมหนักในสาขาเดิมซึ่งใช้เทคโนโลยีต่ำกว่าไปสู่ประเทศบริวาร อีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการแบ่งงานกันทำแบบใหม่ในระบบโลก หรือรูปแบบใหม่ของความชำนาญเฉพาะอย่าง (new form of specialization) อย่างไรก็ตาม การโยกย้ายอุตสาหกรรมมาสู่ประเทศบริวารนั้น ทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศบริวารเกิดสภาพที่มีแรงงานสำรองเกินความจำเป็น ทำให้ค่าจ้างอยู่ในระดับต่ำ ยังผลให้อัตรากำไรไม่ลดลง ประเทศศูนย์กลางยังคงมีการสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง โดยบรรษัทข้ามชาติจะได้รับประโยชน์จากสภาพการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียม

จุดอ่อนของทฤษฎีพึ่งพา คือ (1) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกในการอธิบายสาเหตุของความด้อยพัฒนามากกว่าปัจจัยภายใน โดยพิจารณาว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่สามมีสาเหตุมาจากต่างประเทศหรือประเทศศูนย์กลางทุนนิยม (2) ทฤษฎีพึ่งพาขาดการวิเคราะห์บทบาทของรัฐที่สอดคล้องกับรูปแบบการขยายตัวของทุนนิยม

ปัจจุบันในกลุ่มประเทศโลกที่สาม เนื่องจากมอถักษณะของรัฐในประเทศโลกที่สาม ในรูปของการตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในสังคมและถูกรอบงำจากบริษัทข้ามชาติ ดังนั้น การตัดสินใจของรัฐจึงคำนึงถึงผลประโยชน์ของชนชั้นนำกับบริษัทข้ามชาติเท่านั้น มองข้ามการเป็นอิสระของรัฐ (state autonomy) การปรากฏตัวของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ได้แสดงให้เห็นถึงข้อบกพร่องในการวิเคราะห์บทบาทของรัฐของทฤษฎีพึ่งพา ซึ่งละเลยความสำคัญของนายทุนภายในประเทศด้อยพัฒนา โดยมีแนวคิดว่านายทุนนายหน้าหรือนายทุนชาติถูกรอบงำโดยทุนต่างชาติ ทำให้มองข้ามการเรียนรู้การเติบโตและการพัฒนาของนายทุนชาติ ทฤษฎีพึ่งพาละเลยการวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์การผลิตและการวิเคราะห์เรื่องชนชั้นในกระบวนการพัฒนาของระบบทุนนิยมในประเทศด้อยพัฒนา ทำให้มองไม่เห็นความขัดแย้งทางชนชั้นในประเทศบริวารแต่กลับนำเอาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างภายในและภายนอก (ศูนย์กลาง-บริวาร) ความสัมพันธ์ระหว่างภาค (sector) เศรษฐกิจที่ทันสมัยกับภาคชนบทหรือภาคเกษตรที่ล้าหลังมาอธิบายความด้อยพัฒนา นอกจากนี้ การอธิบายการขูดรีดของประเทศศูนย์กลางจากประเทศบริวาร ในรูปแบบของความเสียเปรียบทางการค้า (term of trade) การเคลื่อนย้ายส่วนเกิน (surplus transfer) และการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน (unequal exchange) (3.) เป็นแนวคิดที่พิจารณาความสัมพันธ์แบบพึ่งพาด้านเดียว คือ มีความเห็นว่ประเทศด้อยพัฒนาเป็นฝ่ายพึ่งพาแต่เพียงฝ่ายเดียวและการพึ่งพานั้นก่อให้เกิดแต่ผลเสียต่อการพัฒนาในประเทศโลกที่สาม ในสภาพความเป็นจริงปัจจุบันเป็นการยากที่จะกล่าวเช่นนั้น เพราะประเทศพัฒนาที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาประเทศกำลังพัฒนาด้วยเช่นกัน เพียงแต่ว่ระดับของการพึ่งพาจะแตกต่างกัน และการเกิดประเทศอุตสาหกรรมใหม่ได้แสดงให้เห็นว่ประเทศกำลังพัฒนาก็ได้รับประโยชน์จากการพึ่งพาและสามารถยกระดับการพัฒนาภายในประเทศได้เช่นกัน

3. เศรษฐศาสตร์แบบมาร์กซ์¹ ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการเกิดวิกฤตการณ์ของความไม่มีเสถียรภาพของเศรษฐกิจทุนนิยมไว้ 3 แนวทาง คือ

3.1. วิกฤตการณ์เกิดจากการเพิ่มขึ้นขององค์ประกอบอินทรีย์ของทุน (Organic Composition of Capital) นายทุนมีความต้องการแสวงหาผลกำไรที่สูงขึ้น จึงพยายามเพิ่มผลิตภาพแรงงานในขณะที่ค่าจ้างยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งถือเป็นการเพิ่มอัตราขูดรีด ขณะเดียวกันจากกระบวนการของการแข่งขัน ทำให้นายทุนต้องมีการเพิ่มประสิทธิภาพแรงงานด้วย การนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิตมากขึ้น ซึ่งเป็นผลให้มูลค่าของทุนคงที่เพิ่มขึ้นเร็วกว่ามูลค่าแรงงานที่ใช้ในกระบวนการผลิต โดยเฉพาะหากเครื่องจักรที่นำเข้ามาใช้นั้นช่วยประหยัดแรงงาน (labour-saving technology) จะทำให้จำนวนแรงงานที่ถูกจ้างลดน้อยลงท้ั้งๆ ที่ผลิตภาพ ของ

แรงงานสูงขึ้น ทำให้อัตราผลกำไรลดต่ำลงนำไปสู่วิกฤตการณ์การสะสมทุน นอกจากนี้การนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามาใช้มักจะมีขีดจำกัดของการขยายตัว การพึ่งพาเทคโนโลยีดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพของระบบทุนนิยม

จุดอ่อนของแนวคิดนี้ ก็คือ มีผู้วิจารณ์ว่า การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ขึ้น ก็เพื่อลดต้นทุนการผลิตและรักษาอัตราผลกำไร ดังนั้นการเพิ่มขึ้นขององค์ประกอบอินทรีย์ของทุนอาจจะไม่จำเป็นที่อัตราผลกำไรต้องลดลง

3.2. วิกฤตการณ์เกิดจากการบริโภคโดยรวมต่ำกว่าระดับ (Underconsumption) จากการที่นายทุนต้องการเพิ่มผลกำไรด้วยการขึ้นราคาสินค้าทำให้ ผลกำไรหน่วยสุดท้ายสูงขึ้น แต่การขึ้นราคาโดยทั่วไปนั้นมีผลให้อำนาจซื้อลดลง ซึ่งจะกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เนื่องจากความไม่สมดุลในการผลิตและการบริโภค ท้ายที่สุดอัตราผลกำไรก็ลดลง นำไปสู่วิกฤตการณ์ในการสะสมทุน แนวคิดนี้ได้ถูกแย้งว่า นายทุนอาจจะแสวงหาตลาดใหม่ในการระบายสินค้า ซึ่งถ้ายังมีข้อจำกัด นายทุนก็อาจยอมลดการผลิตลงเล็กน้อยเพื่อให้เกิดการปรับตัวของราคา ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่หดตัวมากนักและการสะสมทุนยังคงดำเนินต่อไปได้

3.3. วิกฤตการณ์เกิดจากกองทัพแรงงานสำรอง (The Reserve Army of Labour) เป็นการอธิบายที่เกี่ยวข้องกับตลาดแรงงาน เน้นการเปลี่ยนแปลงในอุปสงค์และอุปทานแรงงานในการสะสมทุน ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดการบริโภคโดยรวมต่ำกว่าระดับที่สนใจผลกระทบของความต้องการสินค้าของผู้บริโภค แนวคิดนี้กลับเห็นว่า ในระยะที่การสะสมทุนขยายตัวและอุปสงค์แรงงานเพิ่มขึ้น จะทำให้อัตราค่าจ้างเพิ่มขึ้นตามหลักความขาดแคลน ซึ่งแรงงานจะมีอำนาจในการต่อรองเพิ่มขึ้นโดยเปรียบเทียบ การเรียกร้องไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเพิ่มอัตราค่าจ้าง แต่จะเรียกร้องเงื่อนไขในการทำงานที่ดีขึ้น ซึ่งถือเป็นการแบ่งกำไรมาจากนายทุนบางส่วน (profit squeeze) เมื่อแรงงานได้รับชัยชนะในการต่อสู้เรียกร้อง นายทุนก็จะลดการผลิต ทำให้เกิดการเลิกจ้างหรือจ้างงานน้อยลง เกิดการว่างงาน ทำให้เศรษฐกิจไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งในระยะยาวคนงานก็จะรวมตัวกันเพื่อล้มระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ทั้ง 3 แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นมีจุดร่วมเดียวกันคือ ให้ความสำคัญเกี่ยวกับอัตรากำไรของนายทุน ว่าเป็นตัวขับเคลื่อนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ถ้าอัตรากำไรมีการผันผวนก็จะส่งผลให้เกิดการผันผวนในระดับการลงทุนและการขยายตัวของเศรษฐกิจก็จะไร้เสถียรภาพ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นขององค์ประกอบอินทรีย์ของทุน เป็นแนวที่ได้รับความนิยมมากที่สุด แต่การอธิบายวิกฤตการณ์ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมตามแนวความคิดเศรษฐศาสตร์แบบมาร์กซ์ดังที่กล่าวมาข้างต้นยังมีข้อจำกัด เนื่องจากขาดการให้ความสำคัญเกี่ยวกับเทคโนโลยี

นอกจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบมาร์กซ์แล้ว ทฤษฎีและแนวคิดอื่นๆ ที่สำคัญในการอธิบายวิกฤตการณ์เศรษฐกิจทุนนิยม ได้แก่

ทฤษฎีคลื่นยาว (Long Waves) เป็นการอธิบายคลื่นหรือวัฏจักรเศรษฐกิจเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ระบบทุนนิยมโลก มีชื่อเรียกค่อนข้างหลากหลาย แต่ที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายก็คือคลื่นยาวคอนดราเทียฟ ซึ่งเสนอโดย Nikolai Dmitrievich Kondratieff เมื่อปี ค.ศ. 1922 สาเหตุสำคัญของทฤษฎีคลื่นยาวคอนดราเทียฟคือ มีคลื่นยาวดำรงอยู่จริงในระบบทุนนิยมโลกในลักษณะความผันผวนแบบวัฏจักรหรือคลื่นยาว การอธิบายการเกิดคลื่นยาวคอนดราเทียฟให้มีความสำคัญกับการลงทุนใหม่ของทุนคงที่ในระยะยาวว่า เป็นพลังก่อให้เกิดคลื่นยาวในทางทฤษฎีแกนกลางของการ วิเคราะห์คือ การพิจารณาโครงสร้างพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม อาทิ รถไฟ เครื่องจักรไอน้ำ และการปฏิวัติทางเทคนิค ซึ่งเป็นปัจจัยที่สังเกตได้ในช่วงที่เศรษฐกิจเจริญเติบโต อย่างไรก็ตามในช่วงเศรษฐกิจขยายตัวตามคลื่นยาว มักมีการเพิ่มการสะสมของเงินทุนเพื่อให้คุ้มกัน เพื่อให้เศรษฐกิจทุนนิยมอยู่ในช่วง upswings อีกครั้ง แนวโน้มการออมที่สูงขึ้น ปริมาณเงินทุนจำนวนมากที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำก่อให้เกิดการลงทุนขนาดใหญ่ติดตามมา แต่ในช่วงที่เศรษฐกิจเริ่มถดถอย การลงทุนใหม่หดตัวลง อัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นการลงทุนลดลง และทำให้เกิด downswings อีกครั้ง กระบวนการเหล่านี้ผนวกกับปัจจัยภายนอกมีผลให้เกิดคลื่นยาว คอนดราเทียฟ 50-60 ปี/ครั้ง

ทฤษฎีวัฏจักรธุรกิจ (Business Cycle) ของ Joseph Schumpeter ได้สนับสนุนแนวคิดของคอนดราเทียฟที่ว่า คลื่นยาวเป็นพลังผลักดันภายในระบบทุนนิยม แต่ชัมปีเตอร์ชี้ให้เห็นว่า การเกิดคลื่นยาวนั้นมีสาเหตุมาจากนวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่ไม่ต่อเนื่องในระบบทุนนิยม นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นผลที่สร้างผลอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือ นวัตกรรมทำให้เกิดนวัตกรรมเสมอ กระบวนการสร้างนวัตกรรมอย่างไม่ต่อเนื่องนี้ก็คือ การทำลายอย่างสร้างสรรค์ (Process of Creative Destruction) นวัตกรรมใหม่ย่อมทำลายนวัตกรรมเก่าในช่วงเวลาแห่งการทำลายอย่างสร้างสรรค์นี้ ผลิตภัณฑ์เก่า ผู้ผลิตและผู้ประกอบการล้วนถูกทำลายเพื่อการรังสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ พลังขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจก็คือ ผู้ประกอบการ มิใช่รัฐบาล ซึ่งทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ไม่มีที่สิ้นสุด ชัมปีเตอร์ได้สร้างทฤษฎีวัฏจักรธุรกิจโดยอาศัยการปฏิวัติทางเทคนิคหรือเทคโนโลยีเป็นแกนกลาง ซึ่งเป็นกระบวนการของการสร้างสรรค์จากผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมของระบบทุนนิยม การปฏิวัติทางเทคนิคที่ทอดตัวในประวัติศาสตร์ เป็นปัจจัยที่บดบังโครงสร้างอุตสาหกรรม ทั้งนี้ โดยนำเอาเทคนิคการผลิตใหม่มาใช้ โรงงานเครื่องจักร โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ การสังเคราะห์ทางเคมี รถไฟ รถยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้าและรูปแบบองค์กรใหม่ สิ่งเหล่านี้คือ พลังขับเคลื่อนให้เกิดคลื่นยาวภายในระบบทุนนิยม

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเริ่มมีการยอมรับถึงขีดจำกัดของทฤษฎีวิวัฒนาการเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของชุมปีเตอร์ (Boyer , 1990) ในประเด็นต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี เป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว เช่น เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเห็นว่าเทคโนโลยีจะทำให้เศรษฐกิจมีคุณภาพในระยะยาว แต่ในความเป็นจริงแล้วจะพบว่า เศรษฐกิจก็มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีด้วยเช่นกัน
2. ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดความจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นอกจากเทคโนโลยี แล้ว รูปแบบทางสถาบันของสังคม (institutional forms) ก็นับว่าเป็นปัจจัยที่มีส่วนสำคัญด้วยเช่นกัน
3. ผลกระทบของเทคโนโลยีที่มีต่อเศรษฐกิจนั้น ยังมีข้อสงสัยที่ว่า เหตุใดในบางช่วงเวลาเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดผลดีต่อการทำงาน แต่ในบางช่วงเวลาเทคโนโลยีเดียวกัน กลับสร้างปัญหาเกี่ยวกับการว่างงาน

2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิด "สำนักทุนนิยมแบบกำกับ²" (Regulation School) เป็นแนวความคิดที่พยายามประสานการวิเคราะห์วิกฤตการณ์เศรษฐกิจแบบมาร์กซ์และชุมปีเตอร์เข้าด้วยกัน กรอบความคิดพื้นฐานที่สำคัญของสำนักทุนนิยมแบบกำกับ ประกอบด้วย

1. รูปแบบการสะสมทุนในระบบทุนนิยม (regime of accumulation) องค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณารูปแบบการสะสมทุน มีดังต่อไปนี้
 - รูปแบบการผลิตและการจัดองค์การการผลิตภายในโรงงาน
 - ระยะเวลาของการตัดสินใจในการผลิตทุนใหม่ (time horizon for capital formation decision) หรือระยะวงจรของทุน
 - องค์ประกอบของอุปสงค์สัมฤทธิ์ผล (effective demand) ซึ่งสัมพันธ์กับความสามารถในการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างสาขาปัจจัยการผลิต (means of production) กับสาขาการผลิตเพื่อการบริโภค (means of consumption)
 - การจัดสรรรายได้ในรูปของค่าจ้าง กำไรและภาษี ระหว่างกลุ่มหรือชนชั้นต่างๆ ในสังคม

- ความสัมพันธ์ระหว่างแบบวิถีการผลิตแบบทุนนิยม และแบบวิถีการผลิตที่ไม่ใช่ทุนนิยม

องค์ประกอบดังกล่าวสามารถจำแนกรูปแบบของการสะสมทุนได้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1 การสะสมทุนแนวขยาย (extensive accumulation) คือ การเพิ่มผลผลิตด้วยวิธีการเพิ่มทุนและแรงงานโดยไม่มีการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งการสะสมทุนแนวขยายนี้ จะไม่มีการส่งเสริมการบริโภคหรือไม่ให้ความสำคัญในการสร้างอุปสงค์โดยรวม (Brenner and Glick, 1992) เป็นการนำเอาระบบการบริหารงานแบบวิทยาศาสตร์ (scientific management) หรือที่เรียกว่า ระบบเทเลอร์³ (Taylorism) มาใช้ในภาคการผลิตของอุตสาหกรรม

1.2 การสะสมทุนแนวลึก (intensive accumulation) จะมีการเพิ่มปริมาณทุนจำนวนมากแต่ปริมาณแรงงานคงที่ ทุนที่เพิ่มขึ้นมากนี้จะช่วยพัฒนาเทคโนโลยี ในขณะที่เดียวกันเทคโนโลยีก็มีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิต และมีการสร้างอุปสงค์และตลาดเพื่อรองรับปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นด้วยการสะสมทุนแนวลึกจะมีการนำระบบการทำงานแบบฟอร์ด⁴ (Fordism) มาใช้ นอกจากนี้การพัฒนาแบบลึกลงยังต้องมีเงื่อนไขของการพัฒนาที่สอดคล้องกันระหว่างสาขาการผลิตปัจจัยการผลิตกับสาขาการผลิตเพื่อการบริโภค มีการขยายการใช้เทคโนโลยีการผลิตทันสมัยไปยังส่วนต่างๆ ของระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะสาขาการผลิตเพื่อการบริโภคจะส่งผลให้ผลิตภาพในสาขานี้เพิ่มขึ้น ทำให้สามารถลดเวลาอันจำเป็นต่อการผลิตสินค้าเพื่อการยังชีพเพื่อทดแทนชิ้นใหม่ของพลังแรงงานลง ทำให้ต้นทุนการผลิตของพลังแรงงานลดลง มีการผลิตมูลค่าส่วนเกินเพิ่มขึ้น

2. แบบวิถีการกำกับ (mode of regulation) เพื่อตอบสนองต่อการดำเนินการของกระบวนการสะสมทุน องค์ประกอบในการพิจารณา ได้แก่ (1) รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน (2) รูปแบบความสัมพันธ์และสภาพการแข่งขันภายในกลุ่มทุน (3) ลักษณะความสัมพันธ์ทางการเงินและเครดิต ที่มีผลต่ออุปทานของเงินและการลงทุนในอุตสาหกรรมการผลิต (4) รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของผู้ผลิตในประเทศที่มีต่อเศรษฐกิจโลก (5) ลักษณะการแทรกแซงในระบบเศรษฐกิจของรัฐ

จากองค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นสามารถจำแนกรูปแบบของแบบวิถีการกำกับได้ 2 ประเภท คือ

2.1 รูปแบบการกำกับบนพื้นฐานของสภาพที่มีการแข่งขัน (competitive regulation) อาศัยกลไกตลาดในการคลี่คลายความขัดแย้ง

2.2 รูปแบบการกำกับบนพื้นฐานของสภาพการผูกขาด (monopoly regulation) องค์กรและสถาบันมีบทบาทสำคัญในการคลี่คลายความขัดแย้ง ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการสะสมทุนกับแบบวิธีการกำกับจะเป็นปัจจัยกำหนดวิถีการพัฒนาในเศรษฐกิจทุนนิยม (mode of development) ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาการเปลี่ยนจากแบบวิธีการพัฒนาหนึ่งสู่แบบวิธีการพัฒนาใหม่นั้น ขึ้นอยู่กับการคลี่คลายของวิกฤตการณ์ทางโครงสร้าง⁵ (structural crises) ไม่ใช่วิกฤตการณ์ทางวัฏจักรธุรกิจ (cyclical crises or the usual business crises)

แนวคิดสำนักทุนนิยมแบบกำกับ แม้จะมีพื้นฐานการวิเคราะห์ที่สำคัญตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ก็มี ความแตกต่างในประเด็น (1) ระดับการวิเคราะห์ ที่มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ในระดับชาติ หรือการมุ่งเน้นการวิเคราะห์ในระดับโลก (national/international level focus) (2) ความซับซ้อนทางทฤษฎีของการวิเคราะห์ (relative theoretical complexity) กล่าวคือ การพิจารณาเฉพาะกลไกทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว หรือครอบคลุมทั้งกลไกทางเศรษฐกิจและกระบวนการทางสังคม (socialization) จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวสามารถจำแนกแนวคิดสำนักทุนนิยมแบบกำกับออกเป็น 4 กลุ่ม (Jessop, 1990) ได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นการพิจารณารูปแบบการสะสมทุนระดับชาติ และวิถีแห่งความจำเจริญเติบโต (mode of growth) ที่ให้ความสำคัญเฉพาะกลไกทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มแนวคิดในยุคแรกๆ

กลุ่มที่สอง พิจารณามิติทางเศรษฐกิจในระดับโลก ศึกษาารูปแบบการสะสมทุนในระดับโลก แบบวิธีการกำกับและลักษณะภายในของการสะสมทุน (internal nature of accumulation) ซึ่งไม่เพียงแต่ถูกกำหนดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม แต่ยังถูกกำหนดจากการที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแบ่งงานกันทำระดับโลก

กลุ่มที่สาม พิจารณารูปแบบของกระบวนการทางสังคม หรือโครงสร้างทางสังคมของการสะสมทุนในระดับชาติ (social structure of accumulation on the national level) โดยจะศึกษาพัฒนาการและพลวัตของแบบวิธีการกำกับที่นอกเหนือจากบริบททางเศรษฐกิจ ซึ่งมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งและการดำรงอยู่ของความจำเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ

กลุ่มที่สี่ พิจารณารูปแบบของกระบวนการทางสังคมในระดับโลก (international socialization) ศึกษาารูปแบบของกระบวนการทางสังคมในระดับโลก ภายใต้เงื่อนไขและการจัดระเบียบในระดับโลก (global order)

สำหรับแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการสะสมทุนในอุตสาหกรรมสิ่งทอ คือ การประยุกต์ใช้แนวความคิดสำนักทุนนิยมแบบกำกับ เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของกระบวนการสะสมทุนในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ภายใต้กรอบของเทคโนโลยีที่ปรับเปลี่ยนไป ในขณะเดียวกันก็ประยุกต์แนวคิดโครงสร้างทางสังคมของการสะสมทุนร่วมในการพิจารณาด้วย กล่าวคือ แบบวิธีการกำกับและรูปแบบของสถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการจัดการความขัดแย้ง และการแข่งขันที่เกิดขึ้นภายในอุตสาหกรรมสิ่งทอ พร้อมทั้งพิจารณาถึงผลกระทบที่เกิดจากการผนวกเศรษฐกิจของประเทศเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก องค์ประกอบในการพิจารณามีดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการสะสมทุนภายในอุตสาหกรรมสิ่งทอ

- รูปแบบกระบวนการของการผลิต และการจัดองค์กรการผลิตภายในโรงงาน
- องค์ประกอบของอุปสงค์สัมฤทธิ์ผล (effective demand) ซึ่งสัมพันธ์กับความสามารถในการผลิต
- ระดับค่าจ้างของแรงงาน สภาพการประกอบการของนายจ้าง
- ความสัมพันธ์ระหว่างแบบวิธีการผลิตแบบทุนนิยม และแบบวิธีการผลิตที่ไม่ใช่ทุนนิยม พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท ที่มีผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ

2. แบบวิธีการกำกับและรูปแบบของสถาบันภายในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ซึ่งจะเน้นการศึกษาบทบาทของกลุ่มทุน แรงงาน และรัฐบาล ดังต่อไปนี้

- รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน พิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรของนายจ้างและสหภาพแรงงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสิ่งทอ
- รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ของผู้ผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยที่มีต่อเศรษฐกิจโลก โดยพิจารณาผลกระทบของระเบียบและข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการค้าสิ่งทอระหว่างประเทศ
- ลักษณะการแทรกแซงในระบบเศรษฐกิจของรัฐ พิจารณาจากบทบาทและนโยบายของรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อนายทุนและแรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอ กระบวนการในการกำหนดนโยบาย และบทบาทในการจัดการความขัดแย้งระหว่างนายทุนและแรงงาน